

Antti Pouttu

Hyppivät ja hohtavat metsäympäristössä

Hyppivät ja hohtavat on värikäs suomenkielinen kirja, jossa käsitellään kaikki Suomessa esiintyvät lajit: 64 seppää, 12 sepikkää, 8 rikkaseppää ja 30 jalokuoriaista. Siinä esitellään 17 lähialueiden lajia, jotka voivat löytyä Suomestakin. Kirja on itsekin kaunis, kuten monet esiteltävät kovakuoriaislajitkin, ja lisäksi se tarjoaa lähes kaiken nykytiedon käsiteltävistä lajeista. Taitto on ilmava ja houkuttelee viettämään aikaa kirjan parissa. Kirja jatkaa tekijöiden metsätaloudellisestikin merkittävien hyönteisryhmien tunnetuksi tekemistä. Vaikka osa lajeista on tunnettuja, osa lajistosta on piileskelevää ja lähes tuntematonta. Julkaisu tulee auttamaan uuden tiedon kertymistä lajistosta.

Kirjan rakenne

Kirjan ensimmäisessä neljänneksessä esitellään käytetyt aineistot ja kuvaillaan kirjan hyönteisheimot monipuolisesti. Yleisesittelyn jälkeen näytetään kaaviokuvina aikuisten rakenne ja osoitetaan ja nimetään ne ruumiinosat, joihin lajien määrittäminen perustuu. Tarkempia tuntomerkkejä on kuvattu piirroksin myös määrittyskaavojen yhteydessä. Laaja eläinmaantieteellinen katsaus kuljettaa lukijan ympäri pohjoista pallonpuoliskoa ja päättyy kotoperäiseen eli endeemiseen lajiin, halavasepikkään. Tässä yhteydessä mainitaan myös lajien kulkeutumisesta uusille alueille, yleensä ihmistoiminnan tuloksena. Hyönteislajistossa näyttäisi olevan yleistä, että Euroopasta Amerikkaan on siirtynyt ja vakiintunut enemmän lajeja kuin toiseen suuntaan.

Kari Heliövaara, Ilpo Mannerkoski, Jyrki Muona, Juha Siitonen & Hans Silfverberg. 2014. *Hyppivät ja hohtavat*. Suomen sepät, sepikät, rikkasepät ja jalokuoriaiset. Metsäkustannus. 343 s.

Lajien elintavat, elinkierto ja ravinto on esitelty heimoittain. Erityisesti on kiinnitetty huomiota isäntäpuulajeihin ja puun laadun vaikutukseen lajistoon. Osa lajeista voi käyttää hyväkseen eläviä puita, mutta osa lajeista vaatii tietynlaisen lahon viihtyäkseen puussa. Sepät syövät toukkana pääosin kasvien juuria, mutta voivat tilaisuuden tullen käyttää myös hyönteisravintoa. Toukkien elämä maassa vaikeuttaa täsmällisten havaintojen tekoa seppien ravintokäyttäytymisestä.

Jalokuoriaiset ja sepikät elävät toukkana kuollessa puussa, ja niinpä ne elävätkin pääosin erilaisissa metsissä. Seppiä tavataan monenlaisissa elinympäristöissä ja rikkasepät viihtyvät niityillä ja avoimissa metsissä. Kirjassa on kuvattu lajien esiintymistä eri elinympäristöissä. Lisäksi arvioidaan lajien merkitys maatalous-, metsä- ja rakennustuholaisina. Kuka pa ei olisi törmännyt perunaan, jossa on sepäntoukan, jota kansanomaisesti kutsutaan juurimadoksi, tekemää tuhoa. Lopuksi palataan vielä vieraslajikysymykseen. Suomessa ei vielä ole tämän kirjan käsittelemässä lajistossa vieraslajeja, mutta idästä saattaa lähivuosina levitä meille asti saarnenjalosoukko, joka on runnellut Moskovan puistosaaarnia jo kymmenen vuoden ajan. Sama, Itä-Aasiasta kotoisin oleva laji on aiheuttanut vakavaa tuhoa myös Pohjois-Amerikassa.

Käytetystä ja luodusta lajien nimistöstä kerrotaan usean sivun verran. Osa lajeista on täytynyt ristiä kirjaa varten, sillä kaikille lajeille ei ole ollut olemassa suomenkielistä nimeä. Uusia nimiä ei ole vielä käsitelty Suomen Hyönteistieteellisen Seuran sanastotoimikunnassa. Puolet toimikunnan jäsenistä on kirjan kirjoittajia, joten uskoisin nimien saavan siunauksen.

Lajien uhanalaisuudesta ja sen syistä on kerrottu yksityiskohtaisesti. Maastamme hävinneeksi on luokiteltu yksi jalokuoriaislaji, ukkokauniainen. Sen häviämisen syyksi on kerrottu lahoppuun, vanhojen ja isojen puiden väheneminen metsissä, mikä on uhkana monelle muullekin lajille. Toisaalta avohakkuualueet ovat tarjonneet loputtoman elinpiirin toisille lajeille. Monet lahoppuusta riippuvaiset lajit hyötyvät lahoppuiden ja säästöpuiden jättämisestä metsään sekä uudistusalojen kulutuksesta. Tällaisia lajeja on paljon sepissä ja jalokuorisissa. Uhanalaisuusluvun jälkeen kerrotaan seppien, sepikkäiden, rikkaseppien ja jalokuoriaisten keräilystä ja kasvattamisesta. Keräily ei tietenkään saa vaikuttaa heikentävästi lajien kantoihin, mutta tietoa lajien levinneisyydestä ja elintavoista tarvitaan lisää.

Kirjan ydin

Loppuosaa kirjasta on pyhitetty lajien yksityiskoh-
taiseen kuvaukseen. Usean sivun pituinen ”Lajin-
kuvausten käyttöohje” on hieman hankala käyttää,

sillä siinä asiat on käsitelty lajinkuvauksissa olevasta järjestyksestä poiketen. Kirjan kullakin kuoriaisheimolla on oma tunnusvärinsä, joten tietyistä heimosta kiinnostunut löytää lajit ja määrityskaaviot helposti. Kaikille heimoille on ennen lajiesittelyitä määrityskaavio, jonka avulla pitäisi pystyä tunnistamaan kaikki kirjan lajit.

Pääsääntöisesti kullekin lajille on varattu oma tilansa, mutta samantapaisia lajeja on joskus käsitelty kolmekin yhdessä. Lajisivuilla on kerrottu suomenkielisen ja ruotsinkielisen nimen lisäksi viimeisin voimassa ollut tieteellinen nimi. Nimiölaatikossa on luonnehdittu lyhyesti myös kunkin lajin runsautta, uhanalaisuutta ja tieteellisen nimen etymologiaa. Sen jälkeen käydään läpi tuntomerkit, elintavat ja esiintyminen sekä niiden lajien kohdalla syömäjäljet, jotka sellaisia puuhun jättävät. Mielenkiintoisille lisätiedoille on oma kappaleensa ja kirjallisuusviitteet on kerätty kunkin lajin loppuun. Kirjan loppuun on vielä kerätty kaikki kirjallisuus tarkempine bibliografisine tietoineen.

Jokaisesta lajista on selkeä valokuva. Loistava oivallus on ollut pienentää otusten kuvat lajinkuvaus-
sivulle luonnolliseen kokoon. Tällöin lajin hahmo ja koko havainnollistuvat yhdellä silmäyksellä. Sama käytäntö on jo kirjoittajien aiemmassa sarvijääräkirjassa. Lajinkuvauksiin kuuluu myös havainnolliset kuvat lajin (aikuisten) esiintymisajoista sekä kartta havaintopaikoista eri aikakausina 50×50 kilometrin ruudukossa. Lajinkuvaus päättyy lyhyeen englanninkieliseen yhteenvetoon.

Suomen lajien kuvauksen jälkeen esitellään lyhyemmin, mutta kuvien kanssa, lähialueilla tavattavia lajeja, joita ei ole vielä havaittu Suomesta. Osa lajeista on sellaisia, jotka todennäköisesti löytyisivät Suomesta tai ainakin ovat mahdollisesti leviämässä tänne. Muutama harvinainen laji on kuitenkin otettu mukaan sen takia, ettei niistä ole aiemmin ollut kunnollista kuvausta pohjoismaisissa kirjoissa.

Toukkien rakenne ja määrittäminen on saanut runsaasti tilaa ja määrityskaaviot on kaikista heimoista. En ole vielä ehtinyt kokeilla määrityskaavioita. Niiden käyttö vaatii kokemusta tai runsaasti aikaa ja mikroskoopista olisi hyötyä.

Työn laajuutta ja perinpohjaisuutta kuvaa hyvin kirjallisuusluettelo, joka on 17 sivun mittainen. Kirjan lopettaa kolme liitettä, joista ensimmäiseen laji on kerätty levinneisyystyyppitään. Levinneisyys-

tyypeistä on paljon asiaa jo yleis- ja lajiesittelyissä. Minulle ei avautunut asian näin laajan käsittelyn tarkoitus. Tähän ilmavaan taulukkoon olisi mahtunut hyvin jotain muutakin tietoa, esimerkiksi luonnehdinta elinympäristöstä ja yleisyydestä Suomessa. Toinen liite kertoo kunkin lajin tunnetut (puuvartist) isäntäkasvit niin Suomessa kuin muualla Fennoskandian alueella. Lopuksi on vielä lajiluettelo isäntäkasveittain.

Kauniin kirjan kauneusvirheistä

Tätä kirjaa on odotettu kiihkeästi alan harrastajien piirissä. Ilmeisesti kiihkeä odotus on tullut kustantajallekin tiedoksi, koska kirjan viimeistely on tehty kovalla kiireellä. Näin ainakin voisi päätellä niistä muutamista virheistä, joita tekstiin on jäänyt. Varsinaisia puutteita kirjassa ei ole, vaikka siihen olisi hyvin sopinut syömäjälkien määrityskaava tai ainakin siihen liittyvän kuvituksen lisääminen. Lajien syömäjäljet puuaineessa on vastikään käsitelty ruotsinkielisessä laajassa ”*Insektgnag i bark och ved*”-kirjassa, jonka kirjoittajina ovat Bengt Ehnström ja Rune Axelsson. Ehkäpä sen pitäisi olla oheislukemistona, jos syömäjäljet kiinnostavat.

Vaikka kirjan ulkoasu on hieno, on siitä jotain nuristavaakin. Upeat valokuvat kärsivät paikoin rengassalaman aiheuttamasta kuoppavaikutelmasta, joka häiritsee ainakin seppäkuvissa – kannen verisepestä alkaen. Pidän yleensä ilmavasta taitosta, mutta tässä marginaalit tuntuvat liiankin isoilta, ja teksti on pientä.

Pienistä kauneusvirheistä huolimatta uskallan suositella tätä kirjaa yhtä hyvin maanviljelijöille, metsäammattilaisille, metsänomistajille, muille metsissä ja niityillä liikkuville kuin kauniista kirjoista pitävillekin.

■ Antti Pouttu, Metsäntutkimuslaitos, Vantaa
Sähköposti antti.pouttu@metla.fi